

Konferencja naukowa „Dwadzieścia lat wolnych mediów w Polsce 1989–2009”, Kraków 26–27 maja 2009 roku

Podsumowania ostatniego dwudziestolecia w działalności polskich mediów podjęli się uczestnicy konferencji naukowej, odbywającej się w dniach 26–27 maja 2009 roku na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie pod hasłem „Dwadzieścia lat wolnych mediów w Polsce 1989–2009”. Problematyka zaproponowana przez krakowskich medioznawców wzbudziła ogromne zainteresowanie w świecie naukowym. Świadczy o tym zarówno liczba referentów, jak i współorganizatorów, wśród których znalazły się: Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. prof. E. Lipińskiego w Kielcach, Warszawska Wyższa Szkoła Humanistyczna im. B. Prusa, Wyższa Szkoła Zarządzania w Rzeszowie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego Miasta Krakowa, Towarzystwo Studiów Dziennikarskich. Czynny udział w konferencji wzięło około stu uczestników.

Pierwszego dnia zaplanowano obrady plenarne, podczas których głos zabrali najwybitniejsi polscy medioznawcy, politolodzy, teoretycy prawa, kulturoznawcy, filozofowie i filolodzy. Przedstawili różne konteksty mediów i ich społecznego funkcjonowania. Debatę zainaugurowała prof. dr hab. Maryla Hopfinger z Warszawskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej wystąpieniem zatytułowanym *Kultura po 1989 roku*. Mówiła w nim o pluralizmie, o zmianach, jakie zachodziły w kulturze w ostatnim dwudziestoleciu. Głównym obszarem kultury stała się – według niej – komunikacja społeczna, a kultura uczestnictwa jest kolejnym etapem demokratyzacji.

Następny prelegent, prof. dr hab. Janusz Adamowski z Uniwersytetu Warszawskiego, zwrócił uwagę na przemiany w mediach. Transformacja to, według niego, odzyskanie wolności, autorytetu. Tym procesom towarzyszyły inne, nie zawsze pozytywnie oceniane przez teoretyków, np. tabloidyzacja. Obecnie to zjawisko dotyczy wszystkich mediów masowych. Znamienne jest także zainteresowanie polityków środkami przekazu. Prof. Adamowski odniósł się również do Internetu, bo główne zmiany, jakie występują w procesie komunikowania, dotyczą właśnie tego nośnika. Młodzi ludzie odrzucają jednokierunkowość przekazu, występującą

w mediach tradycyjnych. Telewizję coraz częściej zastępuje Internet, który daje większe możliwości aktywnego odbioru komunikatów. Obserwuje się zjawisko konwergencji mediów. Ale – zastanawiał się prof. Adamowski – czy komputer i Internet zastąpią media tradycyjne? Jakie będą konsekwencje społeczne tego zjawiska? W ostatnich latach Internet zdominował wyraźnie prasę, radio, szybko zdominuje telewizję. Pożytkom, jakie przynosi, towarzyszą zagrożenia, nie tylko w postaci patologii, które często tu znajdują ujście, ale też przekonanie odbiorców o autentyczności wszystkich wypowiedzi czy hegemonii niektórych dostawców informacji. Wniosek był dość pesymistyczny: Nie ma pewności, że nowa, internetowa, potelewizyjna epoka wprowadzi nas w lepszy świat.

Prof. Jacek Sobczak z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu zadał sobie i słuchaczom pytanie postawione w tytule referatu *Czy prawo autorskie tłumaczy wolność środków społecznego przekazu?* I rozpoczął wypowiedź od stwierdzenia, że ostatnie 20 lat zostało zmarnowane w świadomości dziennikarskiej. Wolność słowa, myśli, prasy została zagarnięta przez wydawców, redaktorów naczelnych. W dalszej części wypowiedzi mówił o granicach wolności. Wskazał dwie płaszczyzny: etyczną i prawną. Tę pierwszą określają kodeksy etyki dziennikarskiej, których jest w Polsce aż 29, choć – dodał – przez to nie przybyło etycznych dziennikarzy. Oprócz etyki dziennikarskiej mówi się o etyce mediów. Istnieje też przekonanie, że wolność prasy jest ponad innymi wolnościami, które to stwierdzenie jest niedopuszczalne. Źródłem wszystkich wolności powinna być ludzka godność. Wolność regulowana jest też, bardziej precyzyjnie, przez prawo: karne, cywilne, pracy, finansowe. Prawo karze m.in. za zniesławienie, naruszenie dóbr osobistych, określa możliwości zatrudnienia czy koszty uzyskania. Granice wolności to także prawo autorskie. Każdy autor ponosi odpowiedzialność za słowo. Dotyczy to także Internetu, który wcale nie jest anonimowy.

Kolejny referent, ks. prof. Leon Dyczewski, skierował uwagę ku filozofii, wychowaniu, zadając w tytule swojego wystąpienia pytanie: *Wolny rynek – uaktywnił czy zniewolił odbiorców medialnych?* Zdaniem księdza profesora Dyczewskiego, wolność to możliwość decydowania o sobie, dokonywania wyboru. A media zniewalają człowieka, ograniczają czas wolny, poznanie, aktywność, zubażają w dziedzinie finansowej. Media kontrolują społeczeństwo. Problemem zasadniczym jest zatem umiejętność odpowiedzialnego korzystania z mediów. Wychowanie, służące kształtowaniu kompetencji medialnych, czyli stanu poczucia odpowiedzialności w zależności od tego, czy sprzyjają one własnemu rozwojowi, czy wykrzywiają osobowość, powinno mieć na uwadze zarówno wolność do mediów, jak i wolność od mediów.

Ogromne możliwości oddziaływania mediów na społeczeństwo podkreślał prof. Tomasz Goban-Klas z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ale – przekornie – mówił o tym, jak wolne media szkodzą, a nawet „psują demokrację”, ciesząc się wolnością ponad wszelką miarę i nie ponosząc przy tym żadnej odpowiedzialności społecznej. Są ślepe, głuche. „Oferują towar szybko psujący się, bardziej niż no-

walijki”, ale to nie może usprawiedliwiać wszystkich działań. Dziennikarz zmieniający poglądy z dnia na dzień nie musi się z niczego tłumaczyć, a innych rozlicza nierzadko z tego, co powiedzieli lub napisali wiele lat temu. „Nie rozrywkowość, ale przewrotność mediów psuje demokrację” – mówił prof. T. Goban-Klas. Internet, poprzez dziennikarstwo społeczne, może stać się szansą dla mediów na nawiązanie dialogu z odbiorcami, na nowe spojrzenie na rzeczywistość. Taką szansą jest też *public relations* jako element komunikacji społecznej.

Wokół demokracji skupiła swoje rozważania, zatytułowane *Media, władza, demokracja*, także kolejna przedstawicielka Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr hab. Maria Magoska. Spośród trzech modeli integracji społecznej, cechujących się więziami poziomymi, charakterystycznymi dla społeczeństwa obywatelskiego, relacjami patron – klient bądź ujęciem populistycznym, w którym samotny tłum poszukuje silnego przywódcy, w Polsce dominuje ten ostatni. Media przyczyniają się do utrwalania tego modelu, pokazując patologie, przedstawiając rzeczywistość jednostronnie, fragmentarycznie. Propagują w ten sposób bezradność społeczną, bierność, oczekiwanie na „załatwienie” wszystkiego przez telewizję. Te działania nie budują demokracji, a raczej ją ograniczają.

Porównawcze ujęcie mediów II i III Rzeczypospolitej zawierał referat prof. Jerzego Myślińskiego z Warszawskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, rozpoczynający drugą część obrad plenarnych. Sam autor z powodu choroby nie przybył na konferencję, ale jego najważniejsze spostrzeżenia przedstawił prof. Jerzy Snopek. Odniósł się do prasy i radia, z oczywistych względów pomijając telewizję. Mówił m.in. o odmiennych modelach prasy sensacyjnej i przeminięciu mody na czasopiśma satyryczne, istnieniu współcześnie prasy bezpłatnej, reklamie jako głównym źródle dochodu oraz zmianie prestiżu zawodu dziennikarskiego.

Kolejne wystąpienie dotyczyło problemów transformacji systemu politycznego po 1989 roku w świetle badań opinii publicznej. Podjęła je prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego Teresa Sasińska-Klas. Mówiła głównie o roli mediów jako źródle informacji.

Prezentacji ludzi, którzy zmienili polskie środki komunikacji społecznej po 1989 roku (m.in. Adama Michnika, Nicola Grauso, Grzegorza Lindenberga, Stanisława Tyczyńskiego, Zygmunta Solorza, Mariusza Waltera, Tadeusza Rydzyka), dokonał prof. Tomasz Mielczarek z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Analizę mediów w PRL („zasadniczo zniewolonych”) i po 1989 roku („zasadniczo wolnych”) przedstawił prof. Jerzy Snopek z Warszawskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej.

Prof. Uniwersytetu Warszawskiego Andrzej Kozieł w swoim wystąpieniu pt. *Sto dni transformacji w publikacjach „Gazety Wyborczej”*, zwrócił uwagę na zmianę funkcji pełnionych przez „Gazetę”: przed 18 czerwca – agitacja spontaniczna, później – agresywna, dużo tekstów negatywnych, publicystyka edukacyjna, a od numeru 40. – odchodzenie od formuły pisma związkowego, funkcje ideologiczno-polityczne.

Jako ostatni w pierwszym dniu konferencji wystąpił prof. Maciej Kawka z Uniwersytetu Jagiellońskiego, z referatem zatytułowanym *O języku wolnych mediów*. Podkreślił trzy, negatywne niestety, zjawiska, które da się w nim zaobserwować: tzw. mediatyzację, potoczność i wulgaryzację.

W drugim dniu naukowej debaty, 27 maja 2009 roku, obrady toczyły się aż w ośmiu sekcjach tematycznych: 1) Wolne media, polityka, 2) Wiedza o mediach, genologia, 3) Dziennikarze, odbiorcy, etyka, 4) Telewizja, 5) Radio, 6) Media regionalne i lokalne, 7) Prawo mediów, 8) Kapitał w mediach, media mniejszości, media zagraniczne. Autorki niniejszego sprawozdania uczestniczyły w dwu różnych sekcjach, toteż do nich odniosą się poniżej.

Media regionalne i lokalne

Referat inauguracyjny tę sesję zatytułowany *Tradycyjne media lokalno-regionalne w Polsce – czy stracona szansa demokratyzacji przestrzeni komunikacyjnej?*, wygłosił prof. Uniwersytetu Śląskiego Marian Gierula. Odniósł się m.in. do definicji i typologii mediów lokalnych, koncentrując uwagę na prasie. Mówił o jej rozwoju w ciągu 20 lat i różnicach w tym zakresie w zależności np. od grupy typologicznej, od regionu kraju.

Charakter ogólny miało wystąpienie kolejnej autorki, dr Jolanty Kępy-Mętrak, odnoszące się do wszystkich rodzajów środków przekazu, od najstarszej prasy, poprzez radio, telewizję, po najnowszy, ale najbardziej rewolucjonizujący lokalne rynki Internet. Autorzy następnych referatów prezentowali węższą tematykę. Najwięcej uwagi poświęcono środowiskom dziennikarskim: dr Lucyna Szot z Uniwersytetu Wrocławskiego dokonała ogólnej charakterystyki postaw dziennikarzy mediów lokalnych, mgr Michał Pienias z Uniwersytetu Łódzkiego przedstawił wyniki sondażu przeprowadzone wśród dziennikarzy łódzkich, a mgr Katarzyna Kadaj-Kuca wśród dziennikarzy mediów regionalnych województwa podkarpackiego. Referenci zwrócili też uwagę na wybrane tytuły prasy lokalnej i regionalnej. Dr Adam Szynol z Uniwersytetu Wrocławskiego skoncentrował się na prasie regionalnej Dolnego Śląska, uwzględniając jej stan obecny i perspektywy rozwoju. Dr Joanna Mikosz i Piotr Fąka z Uniwersytetu Łódzkiego omówili „Dziennik Łódzki”, dr Jerzy Pałosz z Akademii Górniczo-Hutniczej poświęcił swój referat „Gazecie Krakowskiej”, a dr Anna Mlekođaj z Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu dokonała analizy językoznawczej „Tygodnika Podhalańskiego”. Na temat *Przejawów kontroli władzy samorządowej przez dzienniki regionalne na Podkarpaciu* mówił dr Wojciech Furman z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Wystąpienie wieńczące obrady tej sekcji dotyczyło współczesnych mediów zakładowych. Ich niezwykle skrupulatną analizę z punktu widzenia zarządzania przedsiębiorstwem przedstawił dr inż. Mirosław Matosek z Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie.

Kapitał w mediach, media mniejszości, media zagraniczne

Obrady tej tak tematycznie zróżnicowanej sekcji zainaugurował prof. Jan Kania z Wyższej Szkoły Humanistycznej TWP w Szczecinie referatem zatytułowanym *Kolportaż w funkcjonowaniu polskiego rynku dzienników i czasopism*

w latach 1989–2009. Autor tego wystąpienia, bazując na dostępnych danych statystycznych, przeanalizował zaangażowanie poszczególnych firm i ich udziały w tej części rynku medialnego. Pokazał jednocześnie jego specyfikę i dynamiczny rozwój.

Dwa kolejne referaty dotyczyły kapitału niemieckiego na polskim rynku medialnym. Dr hab. Zbigniew Oniszczyk, reprezentujący Uniwersytet Śląski, dogłębnie przeanalizował strefy wpływów kapitału niemieckiego w polskiej prasie. Podkreślił także dominację niemieckich firm medialnych na rynkach Europy Środkowo-Wschodniej. Powątpiewał ponadto w pluralizm prasy codziennej wydawanej w Polsce. *Niemieckie sposoby na promocję czasopism wydawanych w Polsce* – to referat dr Olgi Dąbrowskiej-Cendrowskiej z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Kielcach. Autorka przybliżyła standardowe i niestandardowe zabiegi podejmowane przez duże niemieckie koncerny prasowe, mające na celu permanentną promocję produktu, jakim stały się popularne magazyny.

Kolejne wystąpienia poświęcone były sytuacji na zagranicznych rynkach medialnych. Mgr Ksenia Kakarenko omówiła sytuację polskojęzycznej prasy na Białorusi, mgr Barbara Klimek przeanalizowała historię, zadania i funkcje kulturotwórcze pełnione przez polonijne Nowojorskie Radio Most Małgorzaty Kluzy, a dr Andrzej Nowosad z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił badania dotyczące przemian na rynku medialnym w Bułgarii.

Interesujące uzupełnienie stanowiły referaty niezwiązane bezpośrednio z tematyką sekcji. Dr Monika Kaczmarek-Śliwińska, reprezentująca Politechnikę Koszalińską, przedstawiła referat dotyczący dziennikarstwa obywatelskiego jako przejawu demokratyzacji mediów, a dr Agnieszka Hess z Uniwersytetu Jagiellońskiego zajęła się percepcją zawodu dziennikarza w międzynarodowej komunikacji politycznej (na przykładzie relacji polsko-niemieckich).

Zwienięciem dwudniowych naukowych rozważań o mediach był panel pod hasłem „Wolność a praktyka medialna”, z udziałem Kamila Durczoka – redaktora naczelnego Faktów TVN, Piotra Stasińskiego – zastępcy redaktora naczelnego „Gazety Wyborczej” i dra Stanisława Jałowieckiego – byłego wicedyrektora Radia Wolna Europa (obecnie wykładowcy na Uniwersytecie Opolskim, europośła PO 2004–2009). Poprowadził go dr hab. Janusz Majcherek, prof. Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, także publicysta. Z zaproszenia nie skorzystał Bogusław Chrabota – redaktor naczelny i dyrektor programowy Telewizji Polsat.

Krakowska konferencja, niezwykle bogata w treści, była także szansą bezpośredniej wymiany poglądów dla poszerzającego się z każdym rokiem środowiska medioznawców polskich oraz naukowców innych dziedzin, którym nieobca jest problematyka komunikacji społecznej. Jej efektem, jak zapowiedzieli organizatorzy, będzie publikacja książkowa. Pozostaje mieć nadzieję, że nastąpi to szybko, bo przedstawione przez referentów zagadnienia warte są upowszechnienia.